

Olivier Willemsen

ROZA

De Harmonie, Amsterdam

ter nagedachtenis aan de Djatlovgroep

*Zinaida Kolmogorova
Loedmila Doebinina
Alexander Kolevatov
Roestem Slobodin
Joeri 'Georgy' Krivonisjenko
Joeri Dorosjenko
Nikolai Thibeaux-Brignolles
Semjon 'Sasja' Zolotariov
Igor Djatlov*

What place is this?
Where are we now?

I am the grass.
Let me work.

Carl Sandburg

OERALGEBERGTE, SOVJET-UNIE
1 FEBRUARI 1959, 17:04 UUR

De zon is net onder als negen studenten zich op de oostflank van de Cholattsjahl installeren voor de laatste nacht van hun leven. Donkere wolken stapelen zich van alle kanten opeen en een ijzige wind zet gemeen krachtig op. Een waarschuwing die hoog in de bergen serieus moet worden genomen. Bij het uitwerpen van hun tentdoek over een zelfgebouwd geraamte van stokken en dwarslatten, jaagt stekelige sneeuw in ieders gezicht. Er is haast geboden. De temperatuur zakt nu snel tot onder de min twintig. De groep slaagt erin de tent op te zetten en een voor een zoeken de zeven mannen en twee vrouwen de beschutting op. De volgende ochtend zouden ze verder reizen naar hun eindbestemming, de top van de Otorten.

Het Oeralgebergte, om precies te zijn het noordelijkste deel daarvan, waar een trektocht de studenten van de Staats-Technische Universiteit van Sverdlovsk heeft gebracht, is al eeuwenlang het domein van de Mansen, een nomadenvolk dat voornamelijk van hun rendieren leeft. De oersterke beesten trekken sleden voort, het vlees wordt gegeten, gevilde huiden bieden warmte en

onderdak en van de stevige botten worden werktuigen gemaakt. De Mansen staan ook bekend om de mysterieuze tekens die ze in boomstammen kerven of op rotspartijen aanbrengen. De symbolen vormen bosverhalen, althans, voor wie ze kan ontcijferen, en ze geven informatie over de onherbergzame taiga. Soms waarschuwen ze voor gevaar.

De namen van veel bergtoppen in het noorden zijn afkomstig van de Mansen. Zo betekent het oude woord Otorten 'ga daar niet naartoe' in het Mansi. De Cholattsjachl zouden wij vertalen als de 'berg der lijken'.

Wanneer de groep na twee weken niet op de universiteit terugkeert, wordt er alarm geslagen. Familie, vrienden, medestudenten, agenten en uiteindelijk ook het leger, compleet met helikopters en lijksnuivers, zetten vanuit de stad Sverdlovsk, die nu Jekaterinenburg heet, koers naar de noordelijke Oeral. Wanneer ze daar op de tent stuiten, blijkt het doek aan één zijde met een scherp voorwerp te zijn opengesneden. Binnenin worden negen paar bergschoenen aangetroffen, keurig op een rij. Op een kleine stoof, te midden van de slaapplekken, staat een koperen samowar met een bevroren klomp water erin, daarnaast een potje cacao zonder deksel. Op een aantal hoofdkussens ligt een opengeslagen dagboek met een pen tussen de bladzijden, gereed voor een nieuw verslag. De tent lijkt halsoverkop te zijn achtergelaten en men vermoedt dat de groep nog ergens in de buurt is.

Een spoor van voetafdrukken in de sneeuw leidt het reddingsteam bergafwaarts, naar de bosrand van de

taiga. Daar worden, onder een oude cederboom, de resten van een kampvuur gevonden. Het lijkt alsof iemand in de boom is geklommen: tot ruim vijf meter hoogte zijn de takken geknakt of afgebroken. Was dat om de veiligheid op te zoeken? Of om naar iets of iemand uit te kijken?

In de omgeving van de vuurplaats wordt een gruwelijke ontdekking gedaan. De lichamen van Georgy Krivonisenko en Joeri Dorosjenko liggen levenloos in de sneeuw. Ze zijn zo goed als naakt. De oren van Joeri zijn door de vorst aangevreten en Georgy mist het topje van zijn neus.

Vanuit het bos leiden voetstappen terug de Cholattsjachl op. Halverwege de berg steekt een blote knie uit de sneeuw omhoog. De honden beginnen te graven, waarna de lichamen van Zina Kolmogorova, Roestem Slobodin en Igor Djatlov worden blootgelegd. Ook zij dragen nauwelijks kleding; een onderbroek, een aan flarden gescheurd hemd. Igor en Zina liggen dicht tegen elkaar aan. Igor heeft een foto van haar in zijn hand. Gezien de vindplaats heeft het er alle schijn van dat het drietal op weg was naar de tent.

Ruim twee maanden later, als de sneeuw in het noorden begint te smelten, worden in een ravijn de overige vier lichamen aangetroffen. Loedmila Doebinina is het laatste slachtoffer dat wordt geborgen. Ze ligt op haar knieën en rust met haar hoofd op een zwerfkei naast een bergstroompje. Loedmila is het zwaarst verminkt van de negen. Al haar ribben zijn gebroken. Eén rib steekt

als een bajonet door haar hart. Haar neus en kaak zijn verbrijzeld, haar oogkassen hol en leeg. En het reddings-team doet nog een ontdekking: haar tong ontbreekt. Tijdens de autopsie in Sverdlovsk wordt in de maag van Loedmila, die bekendstond als de mondigste van het gezelschap, zo'n grote hoeveelheid doorgeslikt bloed aangetroffen dat de schouwarts in zijn rapport vermeldt dat haar hart het bloed nog rondpompte op het moment dat ze haar tong 'aan iets of iemand' verloor.

I

Roza Andreja Onilova

Mijn familie en ik woonden in een boerenhuis aan de rand van Serov. Het stond boven op een heuvel. Een massief houten blokhut was het, een traditionele *izba*; warm in de winter, koel in de zomer. Vanuit de woonkamer keken we uit over een doodlopende arm van de Kakva, een brede rivier die het smeltwater uit de Oeral meenam naar het zuiden. Het riool van Serov mondde uit in de kreek beneden en verhinderde 's winters de bevrozing van het water. Om op de Kakva te kunnen spelen, om op het ijs te schaatsen en te sleeën, moesten mijn broertje Oleg en ik aan de andere kant van de heuvel zijn.

'Roza, niet te ver, hoor,' riep moeder, toen ik op een zonnige middag in de winter met mijn gloednieuwe schaatsen de heuvel afliep. 'Het ijs is niet overal even dik en denk aan je wond, die is nog nauwelijks genezen!'

Ik stak mijn arm vluchtig omhoog om te laten weten dat ik haar had gehoord. Moeder waarschuwde me altijd voor hetzelfde als ik beneden ging schaatsen. Zelfs wanneer het ijs zo sterk was dat er een vliegtuig op kon landen (wat soms gebeurde), riep ze dat ik moest oppassen.

Maar ik wist heel goed hoe ver ik kon gaan. Vader had me alles geleerd over de gevaren van het ijs; over de windwakken, de geluiden, over de kleuren en het bedrieglijke sneeuwijs. Als watervogels zich rondom een donkere plek ophielden, moest ik me voorzichtig om-draaien, maken dat ik wegkwam en de anderen waar-schuwen.

Samen met enkele schoolvriendinnen, die ik onder aan onze heuvel ontmoette, wandelde ik over een plat-gelopen paadje naar de iepenstam aan de waterkant. Bij die omgevallen boom stonden zoals altijd tientallen schoenen en ook wij klommen erop om onze schaatsen aan te trekken. Het was druk op het ijs. Alle kinderen hadden de middag vrij gekregen want ons schoolge-bouw werd opgeknapt – die week repareerde men het dak. Het leer van mijn nieuwe schaatsen was nog stug en ik wurmde mijn voeten erin. Ik had ze voor mijn twaalfde verjaardag gevraagd en tot mijn grote blijd-schap had ik ze ook gekregen. Het zonlicht liet de kras-loze ijzers glinsteren. Het was alsof ik diamanten onder mijn voeten bond. Tijdens het veteren zag ik mezelf de mooiste sprongen en hemelpirouettes maken, de sal-chof, dubbele rittbergers, om daarna foutloos te landen en tijdens het applaus bedolven te worden onder de bloemen die me vanaf de tribunes werden toegeworpen.

Ik wees naar een groepje op het ijs.

‘Wie daar het eerst is!’

Bijna alle kinderen uit Serov stonden op de Kakva. Lijnen van opzijgeschoven sneeuw, uitgelegde dassen en tot torentjes opgehoopte winterjassen markeerden het speelveld waarop fanatiek werd geijshockeyd. De

jongens schreeuwden zich schor om de puck en de meisjes moedigden hen langs de zijlijn aan. Alle jongens uit het dorp droomden ervan om opgenomen te worden in de regionale selectie; de eerste stap op weg naar het nationale team, naar het volmaakt rode tenue waarin we ons land mochten verdedigen. Om de maand stond er een afgevaardigde uit Sverdlovsk met een notitieblokje langs de lijn, en deed iedereen nog meer zijn best.

Met snelle halen gleed ik het groepje tegemoet. Olja stond er, en Joena, Anna. Ook zij juichten de jongens toe. Ik vond het jammer dat ik Boris niet zag, maar hij moest na school meestal zijn vader helpen in de slagerij. Zingend en dansend ging ik over het ijs, zo gelukkig was ik dat het weer kon – een maand tevoren, enkele dagen voor mijn verjaardag, was bij het neerkomen een van mijn ijzers losgeschoten, waarna ik met mijn kin op het ijs was geklapt en mijn andere schaats een diepe snee over mijn onderbeen trok. Het bloedspoor liep vanaf het midden van de Kakva naar de iepenstam en was nog een tijdlang in het ijs te zien geweest. Sinds mijn verjaardag had ik dus alleen nog maar naar mijn nieuwe schaatsen kunnen kijken.

Terwijl iedereen de ijshockeywedstrijd volgde, oefende ik die middag al weer ijverig op mijn achten en de afzet van mijn sprongen; het inprikken, de scherpe punt krachtig, maar niet te diep in het ijs. Net als de jongens droomde ik van volle stadions waarin ik mezelf aan het land kon presenteren; eerst in Sverdlovsk in het zuiden, daarna in Moskou en uiteindelijk aan het wereldpubliek op de Olympische Spelen.

Toen het begon te schemeren holde een jonge straathond over het speelveld om er vervolgens met de puck vandoor te gaan. Iedereen sloeg zich op de knieën van plezier. Het beest lag daarna op de oever uit te hijgen en wierp zijn verovering enkele keren in de lucht. We schokten allemaal zo van het lachen dat het ijs onder ons in stukken had kunnen breken.

We hadden ons nog uren kunnen vermaken, maar in de avond mocht niemand zich in de buurt van de Kakva ophouden. Schaatsen in het donker was sowieso gevaarlijk, maar na zonsondergang was de waterkant het domein van de wilde dieren. Van de wolven of de bruine beren uit de bossen van de taiga, die wegens een gebrek aan vetreserves vroegtijdig uit hun winterslaap konden ontwaken en met hun rammelende magen richting de rivier trokken. De beren sloegen wakken in het ijs op jacht naar zalm, dat had ik ze op een avond zien doen toen ik samen met vader veilig vanaf de hoge brug over de Kakva toekeek.

We bestormden de iepenstam. De jongens kwakten er hun handschoenen, sticks en helmen neer en de armste kinderen haalden gebogen plakken boomschors, die als scheenbeschermers hadden gediend, uit hun sokken. Ook ik trok mijn schoenen aan, hing mijn schaatsen om mijn nek en liep terug naar huis.

Halverwege de heuvel had de goddelijke borsjtsj de dennengeuren verdreven. Moeder bereidde de soep in de wintermaanden altijd met extra kool en vlees, en na een dag trekken op het fornuis hing overal, zelfs in mijn geheime speelplek onder de izba, de geur van het bietenzoet. Borsjtsj was ook het lievelingsgerecht van vader.

Hij zou de volgende dag eindelijk weer thuiskomen. Ik verheugde me daar enorm op, al kwam hij ditmaal slechts voor een halve dag. Wanneer hij terugkeerde uit de bergen nam hij elke keer iets voor Oleg en mij mee, een pennemes, een speldje, een insigne, maar meestal had hij eigenhandig poppetjes of dieren uit berkenhout gesneden die mijn broertje en ik met verf aankleedden. We maakten er soldaten van, boeren, houthakkers, matrozen, schaatser. Oleg had op een dag een zwaan gekregen, een levensgrote met een trektouwtje eronder, waarmee hij de houten vogel boven zijn bed kon laten vliegen. En ik bezat mijn eigen leger van soldaatjes. Hun uniformen had ik zwart geschilderd. Mijn troepen werden aangevoerd door een dikke officier met een buik vol kleurrijke stipjes, die medailles moesten voorstellen. Telkens als hij een slag won, verfde ik er eentje bij. Ook had ik een lange oude man, die ik mijn vuurtorenwachter noemde, een boer met een glimmend speenvarken over zijn schouder, een stevige baboesjka, die ik een jurk in de opvallende rode, gele en blauwe kleuren van de Mansen had gegeven, en een tovenaars met een zwarte punthoed, van wie ik het gezicht grijs had geverfd. Op de momenten dat ik niet met ze speelde, als ik geen avontuur met mijn poppetjes beleefde, avonturen waarover ik gelijk daarna in mijn dagboek schreef, stonden ze allemaal op mijn vensterbank. De vuurtorenwachter voorop. Met zijn gezicht naar het raam waakte hij over mij en de kreek beneden.

Die avond aten we alvast van de borsjtsj. Ik doopte er korsten bruinbrood in tot ze slobberig werden. Tijdens het eten vertelde ik moeder over de middag op het ijs.

Over de wedstrijd van de jongens en over de bastaard die er met de puck vandoor was gegaan.

‘Waarom nemen wij geen hondje, moeder?’

‘Omdat ik dan wel weet wie daarvoor zorgen moet.’

‘Wij!’ riep Oleg.

‘Ja, wij!’ drong ik hoopvol aan. ‘Oleg en ik zorgen iedere dag voor hem, goed?’

‘Eten jullie eerst je soep maar eens op,’ zei moeder, ‘en daarna is het bedtijd. Morgen als vader thuiskomt mogen jullie opblijven en gaan we samen zingen.’

Zo bleef het enige dier in huis de trekzwaan aan het plafond van Olegs slaapkamer.

Voor het slapengaan schreef ik die avond in mijn dagboek over mijn nieuwe schaatsen. Daarna bladerde ik in bed zoals altijd nog wat door mijn lievelingsboek; een verhalenbundel over de oceaan, met prenten van de hoogste lichthuizen aan de grenzen van het land. Maar ik kon me nauwelijks op de verhalen en tekeningen concentreren, omdat ik me op vaders terugkeer verheugde en dan vooral op wat hij ditmaal voor Oleg en mij zou meenemen. Terwijl ik allang moest slapen, sloop ik naar de vensterbank, legde mijn ellebogen tussen de poppetjes en tuurde naar het pad van licht dat elke avond door de maan over de rimpels van de kreek beneden werd uitgelegd. Er deinden zwarte stippen op de golfjes, watervogels, die met de kop onder de schouderveren gestoken op het water overnachtten. Daar bleven ze uit de greep van de roofdieren aan de oever. Ik hield mijn vuurtorenwachter omhoog voor het raam en dacht aan vader. Als hij thuiskwam was de familie her-

enigd, rond als een perfect uitgevoerde lus op het ijs. Maar hij was in die jaren nog maar zelden thuis vanwege zijn werk in het noorden. Tijdens het avondeten keek ik vaak naar de rugleuning van zijn stoel tegenover me en verbeelde me dat hij daar in zijn uniform zat. Dat hij terugkeek en met zijn grote sterke handen een lepel soep naar zijn mond bracht. Dan staaarde ik net zo lang tot hij naar me glimlachte.

Moeder miste hem minstens zoveel als ik, al probeerde ze het nooit te laten merken. Sergei, de doofstomme zoon van de kippenboer onder aan de heuvel, hielp haar elke week met het sjouwen van de kolenkit, en wanneer vader maanden aaneen in de bergen was, hakte hij het hout. Als wederdienst – want daar bestond het leven in Serov grotendeels uit – raapten Oleg en ik eieren in de hoenderhof van de boer of in zijn schuur ernaast, een voormalige stal waarin broos geworden paardenhamen als overblijfselen uit een andere tijd aan de wanden hingen. We raapten grote bruine en kleine witte eieren van de grond. De kippenboer leerde ons dat je aan de lellen kon aflezen welke schaalkleur er uit het gat van een kip kwam: witte lellen gaven witte eieren, rode lellen bruine. Ondanks het feit dat hij moeder wekelijks hielp, had ik het niet erg op Sergei, omdat hij nestjes pasgeboren poezen in een emmer water verdronk. Hij hing ze aan een waslijn op het erf te drogen en stroopte ze daarna met zijn vilmes om er wanten van te maken, die hij beneden op het ijs voor een paar kopeken verkocht.

Om ons haar gemis niet te laten merken, zorgde moeder dat ze de thuiskomst van vader altijd belangrijker

maakte dan zijn afwezigheid. Ze begon soms al een week van tevoren af te tellen, zoals ik dat voor mijn verjaardag of voor het aanbreken van de wintermaanden deed. Ook studeerde ze nieuwe liedjes met ons in die we met hem zouden gaan zingen. Ze heeft er nooit met één woord over gesproken, maar ik zag telkens dat ze opgelucht was als hij weer veilig en zonder kleerscheuren binnenstapte.

Die nacht zat ik op een volle tribune. Vader zat in zijn groene legeruniform naast me. We keken in het olympisch stadion van Moskou naar een ijshockeywedstrijd tussen twaalf honden, met onder elke poot een glimmend ijzer.